

วิจารณ์หนังสือ : Book Review

“การแพทย์แนวพุทธ”

Buddhist Medicine

ผู้เขียน : พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ปีที่พิมพ์ : 2557

จำนวนหน้า : 68 หน้า

สำนักพิมพ์ : วัดญาณเวศกวัน

ISBN 974-506-697-4

พระอธิการสุพิต อัสสัโธ และ พระมหาดาวสยาม วชิรปณฺโญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Phraathikan Supit Ungsusilo and Phramaha Daosaim Vajirapañño

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: kanjanasiri.chonticha@gmail.com

บทนำ

หนังสือ “การแพทย์แนวพุทธ” เป็นหนังสือธรรมะ ผู้นิพนธ์คือ ศาสตราจารย์พิเศษ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ นามเดิม ประยุทธ์ อารยางกูร ฉายา ปยุตฺโต หรือ ที่รู้จักกันดีทั่วไปในนามปากกา “ป. อ. ปยุตฺโต” ขณะที่นิพนธ์หนังสือนี้ ท่านดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) หนังสือเป็นการรวบรวมเนื้อหาจากปาฐกถา นำในการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง พุทธธรรมสุขภาพ ครั้งที่ 1 ณ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล 4 เมษายน 2532 และนำมาจัดหมวดหมู่เป็นบทตอนให้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น ลักษณะรูปเล่มเป็นในรูปแบบกระดาษเอสี่พับครึ่ง ใช้กระดาษที่เป็นสีกับสิ่งแวดล้อม และสีของกระดาษที่ใช้เป็นแบบถนอมสายตา จำนวน 68 หน้า เนื้อหาของ

* วันที่รับบทความ: 30 พฤษภาคม 2563; วันที่แก้ไขบทความ 27 มิถุนายน 2563; วันที่ตอบรับบทความ: 28 มิถุนายน 2563

Received: May 30 , 2020; Revised: June 27, 2020; Accepted: June 28, 2020

หนังสือเป็นการนำเสนอแนวทางปฏิบัติ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เข้าใจง่าย การใช้ภาษาเป็นข้อเขียนในลักษณะถอดคำบรรยายมาเป็นความเรียง ใช้ภาษาที่เรียบง่าย สามารถทำความเข้าใจได้โดยตรงไม่อ้อมค้อม ง่ายแก่การที่บุคคลทั่วไปจะทำความเข้าใจ แล้วนำมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้

หนังสือ “การแพทย์แนวพุทธ” เป็นหนังสือที่พูดถึง แนวคิดสุขภาพ สุขภาพ คือ ความสมดุลทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่าง แบ่งแยกไม่ได้ การขาดความสมดุลในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อ องค์ประกอบอื่น ๆ เสมอ สุขภาพเป็นสุขภาวะทางร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณไม่เพียงแต่ ปราศจากโรคและความพิการเท่านั้น สุขภาพมีความเป็นพลวัตจึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง สุขภาพเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็น เป้าหมายอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญสูงสุดสำหรับทุกประเทศในโลก ซึ่งเชื่อว่าคนเราทุกคนควรมีสิทธิที่จะมีสุขภาพหรือทำเพื่อสุขภาพของตน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2547 : 6)

โครงสร้างหรือเนื้อหา

หนังสือ เรื่อง “การแพทย์แนวพุทธ” ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก ในเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2539 แจกเป็นธรรมทาน จำนวน 3,000 เล่ม ส่วนในฉบับนี้การตีพิมพ์ครั้งที่ 10 ในเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2557 โครงสร้างของหนังสือแบ่งออกเป็นเรื่องใหญ่ๆ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) หลักการเก่าและแนวโน้มใหม่ที่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแพทย์ 2) การแพทย์เป็นอย่างไร และ 3) การแพทย์แนวพุทธอยู่ที่ไหน

การวางรูปแบบโครงสร้างหนังสือ เป็นการวางโครงสร้างที่ทำให้เข้าใจในเนื้อหาที่ง่าย เพราะเป็นลักษณะการเปรียบเทียบให้เห็นประเด็นปัญหาการวางเหตุไว้ด้านหน้า แล้วนำผลมาวางไว้ด้านหลัง มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันเป็นระบบ ทำให้เห็นความเข้าใจในหลักการของผู้แต่งเป็นอย่างดี

สาระสำคัญของเนื้อหา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้บรรยายลำดับของเนื้อเรื่องซึ่งมีเนื้อหาโดยย่อเกี่ยวกับเรื่อง “การแพทย์แนวพุทธ” ดังนี้

1. หลักการเก่าและแนวโน้มใหม่ที่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแพทย์

ในเนื้อหาส่วนนี้เป็นการนำเสนอ และเป็นการแสดงให้เห็นตามแนวของหลักการของความคิดที่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแพทย์ จึงจะเห็นว่าในการแสดงออกของพระภิกษุสงฆ์ที่ดี ที่มีความสามารถทางการแพทย์ที่ได้ช่วยประชาชนมาให้เราเห็นมานั้น ในส่วนดีแล้วก็ต้องมีในทางที่ตรงกันข้ามคือในมุมมองของบุคคลอีกส่วนหนึ่งก็มองเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม และยังยกเอาพระวินัยเข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย แล้วก็ยังมีการแผ่ขยายวงกว้างออกมาในการบริการของบุคคลที่เรียกตนว่าเป็นผู้ดูแลรักษา นั่นก็คือแพทย์และพยาบาลที่ได้มีความเกี่ยวพันกับการปฏิบัติต่อชีวิตของมนุษย์ในของสังคม ด้วยการปฏิบัติในการรักษาโรคต่างๆว่าออกมาในรูปแบบใด

จะอย่างไรก็ตาม ในหลักของการดูแลรักษาในการแพทย์นั้น ก็มีจรรยาบรรณที่ต้องปฏิบัติอย่างไรก็ดีการแพทย์ก็ยังข้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งเห็นได้ว่า ทั้งหมดนั้นอยู่ในขอบข่ายของคำว่า “ธรรม” เป็นเรื่องของทางพระพุทธศาสนาโดยตรงที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งมีอยู่สอง คือด้านที่หนึ่ง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักการ หรือเนื้อหาสาระของวิชาการ ซึ่งจะต้องพิจารณาดูว่าเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือไม่ และตั้งอยู่บนฐานของกฎธรรมชาติความที่เกี่ยวข้อในแง่สังขธรรมหรือไม่ ด้านที่สอง เป็นการนำมาใช้ในการปฏิบัติ ซึ่งในทางการแพทย์ว่าเป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต และแก่สังคมจริงหรือเปล่า มีความเป็นธรรมหรือไม่ อะไรต่างๆ อันเป็นเรื่องของธรรมในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นแง่จริยธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 3)

ทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า การแพทย์แนวพุทธ นั้นเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงสถานะการณ์ที่ทำให้มองเห็นกับสิ่งที่คนได้กล่าวมานี้ว่าทำเพื่อที่จะแสดงให้เห็นในการที่จะปรับตัวให้ดีขึ้นในวงการของการแพทย์ไม่ที่เรียกกันว่า “จริยธรรมทางการแพทย์” ซึ่งในสังคมไทยในการปฏิบัติงานนอกจากต้องใช้องค์ความรู้เฉพาะของวิชาชีพแล้ว ยังต้องมีความประพฤติที่ดีงาม เหมาะสมกับการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ป่วยและคนในสังคม ซึ่งมักต้องมีการพัฒนาด้านจิตใจภายในควบคู่ไปด้วย การที่นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยจะช่วยในด้านจิตใจ จำเป็นต้องมีพุทธศาสนามาใช้เป็นหลัก คือ การดูแลรักษาชีวิตตามธรรมชาติ และหลักจริยธรรม (พระอธิการไพศาล กิตฺติภทฺโท, 2545 : บทคัดย่อ) เป็นการกระทำที่ถูกต้องและเพื่อเป็นประโยชน์ต่อคนใช้อย่างแท้จริง

2. การแพทย์เป็นอย่างไร

ในส่วนของเนื้อหา นี้ ใจความสำคัญกล่าวสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการแพทย์กับประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนว่าสัมพันธ์ผลเพียงใด และควรจะเป็นอย่างไร เป็นการพูดอย่างกว้างๆ โดยโยงออกไปหาแนวความคิดพื้นฐานหรือหลักความจริงทั่วไป ปัญหาในการแพทย์แบบสมัยใหม่ หรือแบบปัจจุบัน อย่างที่เรากำลังมีเวชปฏิบัติกันอยู่นี้ ได้จำกัดตัวเองแคบลงไป ทั้งในแนวความคิด และบทบาท จากเดิมที่ว่า ความหมายของ “แพทย์” คือ ผู้รักษาคอนเจ็บไข้แพทย์ได้จำกัดบทบาทและการปฏิบัติของตัวเองลงไป จนกระทั่งกลายมาเป็นผู้รักษาร่างกายของคนเจ็บไข้ คือไม่ได้รักษาคอนเจ็บไข้แล้ว แต่เป็นเพียงผู้รักษาร่างกายที่เจ็บไข้

การแพทย์ในยุคสมัยนี้ ก็มีความโน้มเอียง แคบลงไปๆ จนกระทั่งรักษาเฉพาะชิ้นส่วนคืออวัยวะชิ้นนั้นๆ แม้แต่ในอวัยวะชิ้นเดียวกัน เดียวนี้ก็เริ่มจะแบ่งและแยกกันว่า ใครจะรักษาด้านโน้นด้านนี้ หรือแ่งนั้นแ่งนี้ของอวัยวะชิ้นนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557 : 9) เพราะฉะนั้นก็จะเกิดสภาวะที่ว่าประการที่หนึ่ง แพทย์จะสนใจเฉพาะเรื่องที่ตนชำนาญอย่างเดียว เฉพาะโรคนั้นๆ เฉพาะอวัยวะส่วนนั้นๆ ประการที่สอง เวลาค้นหาสาเหตุ ก็ไม่สืบสาวโยงไปถึงปัจจัยด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง จะเอาเฉพาะต้นเหตุของโรคในด้านกายภาพเช่นตัวเชื้อโรค หรือความผิดปกติของอวัยวะนั้น แต่องค์ประกอบด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับชีวิตซึ่งโยงเข้ามาถึงกัน ได้แก่สภาพแวดล้อมหรือสังคมของมนุษย์ด้วยกันที่เข้าไปสัมพันธ์อิงอาศัยกันอยู่นั้น แพทย์จะไม่ค่อยพิจารณาเกี่ยวข้องด้วย จึงเป็นปัญหาที่ทำให้แพทย์รักษาคอนไม่ตลอดกระบวนการ ไปรักษาเฉพาะจุดเฉพาะตอน เป็นสาเหตุปัญหามากขึ้น ในยุคปัจจุบัน ก็คือการรักษาพยาบาลกลายเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน เกินวิสัยของบุคคลแล้วโอกาสที่จะสับสนวุ่นวายก็มีมากขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557 : 11)

ปัญหาอีกด้านหนึ่งของการแพทย์ก็คือ การมีแนวโน้มที่จะทำให้คนพึ่งตนเองไม่ได้ ตามหลักของชีวิตที่ควรจะเป็นนั้น ชีวิตทั้งหลายควรจะมีสามารถในการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนาให้พึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นๆ แม้จะมีองค์ประกอบอื่นภายนอกมาช่วย ก็ช่วยเหลือเพื่อให้เขาสามารถพึ่งตนเองแต่การแพทย์แผนปัจจุบันที่เป็นมานี้ มีแนวโน้มไปในทางที่ทำให้คนยิ่งพึ่งตัวเองไม่ได้มากยิ่งขึ้นๆ ต้องพึ่งคนอื่นมากขึ้น พึ่งปัจจัยภายนอกยิ่งขึ้น เริ่มตั้งแต่พอเกิดความเจ็บไข้ขึ้นมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557 : 17) สาระสำคัญของการปฏิบัติอย่างนี้ที่เรียกว่าเป็นการพึ่งพาผู้อื่น ก็คือ มันทำให้คนพึ่งตัวเอง

ไม่ได้ ไม่รู้จักคิดไม่รู้จักพิจารณาใช้ปัญญา โดยที่เข้าไปฝากชะตา ฝากสุขภาพของตัวเองไว้กับคนอื่น ไว้กับปัจจัยภายนอก พอเจ็บไข้บ๊อง ก็นึกว่าตัวเองไม่เกี่ยวแล้ว จะต้องยกไปให้หมอทุกอย่างท่าเดียวการรู้จักพึ่งตนเอง ในเรื่องนี้ หมายถึงการรู้จักรักษาสุขภาพของตนเอง และรู้จักรับผิดชอบต่อตนเองในเรื่องสุขภาพ การปฏิบัติด้วยการใช้ความคิดพิจารณา รวมทั้งการรู้จักปรึกษาหารือกับแพทย์ด้วย คือไม่ใช่ปล่อยปละละเลยตนเอง ยกปัญหาให้เป็นเรื่องของแพทย์ไปหมดนอกจากด้านตัวคนด้วยกันแล้ว ก็คอยแต่พึ่งยาและการฉีดยา เวลาเป็นอะไรๆ ขึ้นมาก็ต้องเรียกหาหมอ มองแต่เรื่องที่จะฉีดยา ซึ่งเป็นเรื่องของการปฏิบัติจากภายนอกเข้ามาทั้งนั้น คิดว่าจะต้องแก้กันที่ภายนอก แทนที่จะหาวิธีการรักษาหรือแก้ปัญหาที่ภายในตัวเองเช่นด้วยการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องในเรื่องสุขภาพ เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557 : 19)

ทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า ในมุมมองของการรักษาของแพทย์ทางตะวันตกนั้นก็ยังมีอยู่ 2 ประเด็น คือ 1. การแพทย์แบบตะวันตกที่มองแยกส่วนตามต้องการจะรักษาตามสิ่งที่เป็นเท่านั้น 2. โลกทัศน์ของการแพทย์ตะวันตกกับตะวันออกที่มองต่างกันคือ แพทย์ตะวันตก-มีการตั้งทฤษฎีที่ว่า จุลินทรีย์เป็นต้นตอให้เกิดโรคเฉพาะจุด เช่น การเสียหายที่ของอวัยวะ การติดเชื้อโรค เป็นต้น และแพทย์ตะวันออกก็จะศึกษาโดยอาศัยความรู้จากตำราหรือการเรียนรู้สืบต่อกันมา ไม่ได้วิจัยโดยใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เมื่อไม่มีหลักการทางวิทยาศาสตร์มาอ้างอิงทำให้ไม่ได้รับการเชื่อถือเท่าที่ควร ในของผลการรักษาไม่แน่นอน บางคนรักษาหาย บางคนไม่หาย ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล และระยะเวลาในการรักษาไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับสุขภาพของแต่ละบุคคล และในสภาพความขัดแย้งในทางการแพทย์นั้นก็ยังมีผลไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งจะเห็นได้จากการประณามแพทย์ พยาบาล และโรงพยาบาล จะปรากฏในหน้าอยู่ และมีฟ้องร้องกันอยู่เรื่อยๆ แต่ถ้ายังไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการให้บริการก็จะเกิดปัญหาเพิ่มมากขึ้นจนถึงจุดวิกฤติในวงการแพทย์

2. การแพทย์แนวพุทธอยู่ที่ไหน

ในส่วนของเนื้อหา นี้ กล่าวสรุปใจความสำคัญได้ว่า “การแพทย์แนวพุทธ” โดยเอาสังฆธรรมกับจริยธรรมมาโยงเข้าด้วยกันแล้ว เราก็อาจจะใช้คำรวมว่า พุทธในแง่ของพุทธธรรมนั่นเอง พระพุทธเจ้า ก็คือ พระองค์ได้ชื่อว่าเป็น “หมอ” มีคำในพระไตรปิฎกหลายแห่งที่เดียวที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอ หรือเป็นแพทย์ คำหนึ่งคือคำว่า “ภิสักกะ” หรือ “ภิสักโก” “ภิสักโก” ก็คือหมอยา และคู่กับความเป็นหมอยานั้น ก็คือ “สัลลภัตตะ” หรือ “สัลลภัต

โต” ซึ่งหมายถึงหอมผ้าตัด คำที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอนั้น ตามปกติก็เป็นคำที่พูดคู่ กัน ทั้ง ภิกษโก และ สัลลกัตโต คือ เป็นทั้งหมอยาและหอมผ้าตัด บางทีพระพุทธเจ้าเองก็ตรัสอุปมาไว้อย่างจำเพาะชัดเจนทีเดียวว่า คำว่าหมอยา (ภิกษโก) หอมผ้าตัด (สัลลกัตโต) นี้ เป็นชื่อของตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกอย่างหนึ่งก็ใช้คำว่า “ติกิจจโก” แปลว่า ผู้เยียวยาบำบัดหรือผู้บำบัดโรคนั่นเอง (ม.อ. (ไทย) 14/77/72) บางทีเรียกพระพุทธเจ้าว่า “สัพพโรคติกิจจโก” แปลว่า ผู้บำบัดสรรพโรค คือเป็นผู้เยียวยาโรคทุกอย่างบางทีเรียกว่า “สัพพโลกติกิจจโก” แปลว่า ผู้เยียวยาสรรพโรคคือเป็นผู้รักษาชาวโลกทั้งหมด หมายความว่า รักษาโรคด้วย รักษาโลกด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 35)

พระพุทธศาสนานั้น มอง ความไม่สบาย ว่าเป็นโรคของชีวิตทั้งหมด ไม่ได้มองเพียงด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ การที่มองและแยกแยะออกไป ก็เพื่อสะดวกในการปฏิบัติ แต่ตอนแรกให้มองโรคของชีวิตทั้งหมด มองชีวิตว่ามี “โรค” ที่จะต้องเยียวยา แต่ว่า “โรค” นั้นเยียวยาได้ อันนี้เป็นคำสรุปที่ทำให้สบายใจชีวิตนี้มีโรค แต่โรคนั้นแก้ไขได้ และจุดหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือการแก้ไขความไม่สบายหรือโรคของชีวิตนั้นคำว่า “โรค” นี้เป็นคำที่ใช้แทนคำว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นปัญหาของมนุษย์ทุกคน ทุกข์ก็คือปัญหาของชีวิตเพราะฉะนั้น เมื่อใช้คำว่าโรคแทนคำว่าทุกข์ ก็ถือว่า ทุกข์นั้นเป็นโรค เป็นสิ่งบีบคั้นขัดข้อง เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข ในการแก้ไขปัญหามนุษย์นั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักทั่วไปไว้เรียกว่า “อริยสัจ 4” เป็นกระบวนการและเป็นระบบเหตุผลในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือบำบัดโรคของชีวิตอริยสัจนั้นเป็นระบบการแก้ปัญหาในแนวของการรักษาโรคคล้ายกับว่าพระพุทธศาสนา มองโลกด้วยสายตาอย่างแพทย์ดังที่มีการเปรียบเทียบขั้นตอนของการดับทุกข์ เหมือนขั้นตอนของการรักษาโรค เช่น ในคัมภีร์ วิสุทธิมรรค ท่านพูดถึงเรื่องทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งเป็นหัวข้อทั้ง 4 ของอริยสัจว่า 1) ทุกข์ ได้แก่ โรค 2) สมุทัย ได้แก่ โรคนิทาน สมัยก่อนเขาใช้คำว่าโรคนิทาน ซึ่งก็แปลว่า เหตุของโรค หรือ สมุฏฐานของโรคนั่นเอง 3) นิโรธ คือ ภาวะหายจากโรค และ 4) มรรค ได้แก่ ยาและกระบวนการวิธีที่ใช้บำบัดโรค หรือทำให้หายโรคนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 37) การแพทย์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนการของการบำบัดโรคทุกข์รักษาคนไม่สบาย จึงเรียกพระพุทธเจ้าว่าเป็นแพทย์ รวมความว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ท่านมองปัญหาของมนุษย์ มองทุกข์ มองโรคร้ายไข้เจ็บ พร้อมทั้งการรักษาบำบัด เป็นระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่สืบทอดต่อเนื่องอันนี้

เป็นหลักทั่วไปในพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกันหมด ไม่ว่าจะเป็นหลักอริยสัจ หลักไตรลักษณ์ หลักปฏิจจสมุปบาท หรือหลักชั้น 5 ก็ล้วนแต่เป็นหลักที่สนับสนุนแนวคิดนี้ทั้งสิ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 39)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำเสนอแนวคิดที่เชื่อว่า ความเครียดเป็นสาเหตุของความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต กายกับใจมักจะมีอาการร่วมกันที่สำคัญตอนนี้ ตอนที่มีความผ่อนคลาย กับความเครียด นี้ ถ้ากายเครียด ใจก็เครียดด้วย ถ้ากายผ่อนคลาย ใจก็ผ่อนคลายด้วย ถ้าใจเครียด กายก็เครียดไปด้วย ถ้าใจผ่อนคลาย กายก็ผ่อนคลายด้วย เมื่อความเครียดทำให้เสียสุขภาพจิต ก็มีทางที่จะก่อโรคทางกายด้วย เพราะฉะนั้น ก็เป็นธรรมดาที่คนในสังคมเช่นนี้ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมเช่นนี้ จะต้องมีการใช้เจ็บมากขึ้นเป็นธรรมดา ถ้าเราแก้ปัญหานี้ไม่ตก ก็ยากที่จะแก้ปัญหายสุขภาพได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 50) รวมความว่า พระพุทธศาสนามองสุขภาพและความเจ็บป่วยรวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า องค์กรรวมใหญ่แห่งปัญหาเรื่องโรคของชีวิตซึ่งมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการโดยมีปัจจัยร่วมทั้งด้านกาย ด้านใจ ด้านสังคม และธรรมชาติแวดล้อม โดยที่ปัจจัยทั้งหมดนั้นเป็นไปอย่างสัมพันธ์ส่งผลสืบทอดแก่กันและกัน การแพทย์แนวพุทธเน้นที่ชีวิต ไม่ใช่เน้นที่โรค มุ่งที่ชีวิตที่ปลอดโรคเป็นสำคัญ ไม่ใช่มีจุดหมายอยู่ที่การแก้ไขบำบัดโรค แต่ที่ต้องเยียวยาบำบัดโรค ก็เพื่อให้เป็นฐานสำหรับชีวิตที่ดีงามมีความสุข หรือเป็นโอกาสที่จะพัฒนาชีวิตสู่สิ่งที่ดียิ่งขึ้นไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 54)

ทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า ในรูปแบบของแพทย์แบบพุทธนั้นจะเน้นการรักษาทางไปในทางจิตใจที่มีจุดอ่อนที่ไม่สามารถรักษาโรคเฉพาะทางได้ แต่การแพทย์แนวพุทธก็มองเห็นความจริงของโลกและชีวิต ซึ่งจะทำให้การบำบัดโรคและรักษาสุขภาพสำเร็จเป็นผลดีแก่ชีวิตที่จะดำรงอยู่ด้วยดีแบบการรักษาสุขภาพจิตเป็นรูปแบบและกระบวนการในการรักษาสุขภาพจิตที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นการผสมผสานในระหว่างการรักษาสุขภาพจิตที่ดำเนินการอยู่ตามปกติ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาตามวิธีการของจิตแพทย์ด้วยวิธีการแพทย์สมัยใหม่ และการรักษาของของแพทย์พื้นบ้าน หรือของพระสงฆ์ก็ตาม ในกับการรักษาสุขภาพจิตโดยใช้หลักการในพระพุทธศาสนา เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวิธีของการรักษาในของสุขภาพจิต เพราะระบบการแพทย์แบบพุทธก็คึดอยู่บนพื้นฐานของจิตนิยมเป็นหลัก ที่มีอยู่และกับกระบวนการในระบบแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์

จุดเด่นและข้อควรนำมาพิจารณาในภาพรวม

1. ด้านโครงสร้างของหนังสือ

หนังสือ เรื่อง “การแพทย์แนวพุทธ” ผู้เขียนต้องการนำเสนอแนวคิดและหลักปฏิบัติที่สัมพันธ์กันระหว่างการแพทย์กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) หลักการเก่าและแนวโน้มใหม่ที่น่าพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการแพทย์ 2) การแพทย์เป็นอย่างไร และ 3) การแพทย์แนวพุทธอยู่ที่ไหน

ผู้วิจารณ์เห็นว่า การจัดโครงสร้างของหนังสือมีความเหมาะสม ด้วยการแบ่งเนื้อหาที่ลงตัว ลำดับการนำเสนอเนื้อหาเป็นลำดับนั้นตอนได้ชัดเจน โดยเริ่มจากการจัดทำสารบัญนำเนื้อเรื่องใหญ่ มาเป็นบทเรื่อง แล้วเนื้อหาที่ย่อยละเอียดลงไปถึงระดับของเนื้อหาย่อยๆ เรียงลำดับจากเรื่องง่ายๆ สู่เรื่องที่ทำให้ความเข้าใจยาก ซึ่งผู้เขียนกำหนดการเดินทางเรื่องราวหรือเนื้อหาในแต่ละบทให้มีความสอดคล้อง ซึ่งเป็นจุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ อ่านจบในเล่มเดียวตลอดจนขนาดของรูปเล่มที่กระชับรัด รวมทั้งปกหน้า/ปกหลัง มีจำนวน 68 หน้า จัดพิมพ์ขนาดของเล่มไม่ใหญ่เกินไปเหมาะสำหรับการหยิบจับ สะดวกในการพกพาไปอ่านได้ในทุกที่ทุกเวลา เพื่อให้ผู้วิจารณ์ติดตามอ่านเนื้อหาที่อัดแน่นอย่างได้อรรถรส ที่ผู้เขียนได้เรียบเรียงร้อยรัดไว้อย่างในเล่มใช้ภาษาที่เรียบง่าย สามารถทำความเข้าใจได้โดยตรงไม่อ้อมค้อม ง่ายแก่การที่บุคคลทั่วไป จะทำความเข้าใจแล้วนำมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้

2. ด้านเนื้อหาและคุณค่าทางหนังสือ

คุณค่าของหนังสือ: “การแพทย์แนวพุทธ” เป็นการถอดความจากจากปาฐกถา ในการประชุมวิชาการระดับชาติ จึงเป็นลักษณะทางวิชาการที่โดดเด่น การแพทย์ในทางพระพุทธศาสนามีการก่อกำเนิดและพัฒนาคู่ขนานมากับวิชาอายุรเวทของนักพรตที่มีหน้าที่เยียวยารักษาผู้คนในศาสนาฮินดู โดยการแพทย์ที่ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์พุทธศาสนามีการพัฒนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล การรักษาโรคกับพระพุทธศาสนามีมาโดยเป็นลำดับนับแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญต่อการรักษาสุขภาพตามแผนปัจจุบัน การรักษาสุขภาพจึงมุ่งเน้นรักษา (Treatment) ไปที่กายภาพเป็นหลัก เชื้อโรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็คือสิ่งที่แปลกปลอมเข้าไปสกัดกั้นการหมุนเวียนของสารและพลังงานในอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย การรักษาจึงมุ่งเน้นไปที่การรักษาโรคด้วยการใช้ยาเข้าไปฆ่าหรือทำลายเชื้อโรคนั้น หรือไม่ก็ใช้วิธีผ่าตัดชิ้นส่วนหรืออวัยวะที่เป็นปัญหานั้นให้สิ้นไป

การแพทย์แผนปัจจุบันจึงได้ผลิตแพทย์ออกมาให้เป็นแพทย์เฉพาะทาง มองปัญหาเกิดขึ้นเป็นจุด ๆ แยกแยะองค์ประกอบทางร่างกายออกไป ที่เรียกว่า แพทย์เฉพาะทาง (Specialization) มุ่งการรักษาสุขภาพทางกายอย่างเป็นระบบระเบียบ มีการแยกประเภทผู้ป่วยตามระดับความรุนแรงและตามประเภทของผู้ป่วยหรือโรคที่เป็น ทำให้การแพทย์แผนปัจจุบันสร้างโรงพยาบาลไว้สำหรับผู้ป่วยเฉพาะโรคและแบ่งบางส่วนของโรงพยาบาลเพื่อรักษาผู้ป่วยที่มีอาการไม่รุนแรงไว้ในลักษณะผู้ป่วยนอก เครื่องมือแพทย์ทั้งหลายที่สร้างขึ้นตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ผ่านการทดลอง จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่นในเครื่องมือเหล่านี้มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการวินิจฉัยโรค การผ่าตัดศัลยกรรม การรักษาไม่ให้เกิดความเจ็บทรมาน แม้แต่การตัดต่อ เปลี่ยนถ่ายอวัยวะ ใช้วัตถุเทียมแทนอวัยวะจริง จึงทำให้การแพทย์แผนปัจจุบันได้รับความเชื่อถือเพิ่มขึ้น ประเทศต่าง ๆ ที่นำการแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามาจึงทิ้งภูมิปัญญาการแพทย์แบบดั้งเดิมของตนไป เพราะความเจริญของการแพทย์แผนปัจจุบันจึงไม่ให้ความสำคัญต่อการรักษาพยาบาลในวิธีการรักษาตามแนวพุทธ และไม่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญานั้นไว้ ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาแต่อดีตเริ่มสูญหายไป

ปัจจุบันจะมีการรื้อฟื้นหันมาให้ความสนใจอีกครั้ง จนเห็นได้ว่า มีการใช้สมุนไพร บำบัด ธรรมชาติบำบัด ชีวจิต พลังจักรวาล สมาธิบำบัด เป็นการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยใช้ได้ผลดีในอดีตมาผสมผสานการดูแลสุขภาพแนวแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ความชำนาญก็อาจลดลง และภูมิปัญญาบางอย่างก็คงสูญหายไปแล้ว นับตั้งแต่ที่มีพระราชบัญญัติการแพทย์ขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ.2466 เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ไม่มีความรู้ในการดูแลรักษาคนไข้ ต่อมาในปี พ.ศ.2479 ได้มีพระราชบัญญัติประกอบโรคศิลป์เข้ามาอีกจึงเป็นเหตุให้ภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนาสูญหายไปเกือบสิ้น ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือการใช้ตัวยาหรือโอสถในพระพุทธศาสนาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยให้ทุเลาเบาบางและหายเป็นปกตินั้นใช้ได้อย่างถูกต้องตามตัวยาและใช้ได้ครบทุกส่วน การที่จะรักษาสุขภาพด้วยโอสถตามแนวพระพุทธศาสนานั้นมีหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการมีใจศรัทธาในพระรัตนตรัยก็หายโรคได้ การปฏิบัติสมาธิก็หายจากโรคได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยการบำบัดโรคทั้ง 2 แนวทางมาบูรณาการ คือใช้ทั้งเครื่องมือสมัยใหม่ การวินิจฉัยที่ครอบคลุม การดูแลทั้งกายและใจ รวมถึงวิธีการรักษาโรคที่ใช้การปฏิบัติธรรมมาช่วย

สรุป

สิ่งอยากนำเสนอ: หนังสือเรื่อง “การแพทย์แนวพุทธ” เป็นหนังสือที่มีรูปเล่มเล็กกะทัดรัด ช่วยให้งานต่อการตัดสินใจหยิบขึ้นมาอ่าน รูปเล่มเล็กกะทัดรัด และภาพประกอบควรจะเป็นภาพสามมิติ มีสีสันสดใสเป็นการทำให้หนังสือชวนหน้าอ่านเพิ่มขึ้นแต่ปกที่ใช้เป็นแบบบางซึ่งทำให้ฉีกขาดเสียหายง่าย ทางที่ดีน่าจะมีการทำให้แข็งแรงขึ้นเพื่อจะได้เก็บรักษาไว้นานขึ้น และการแพทย์แบบพุทธมีข้อจำกัดเพราะเป็นเพียงข้อเสนอเบื้องต้นเท่านั้น ไม่ได้ลงลึกในรายละเอียดของระบบการแพทย์ทั้งทางตะวันออกและตะวันตกที่ว่าด้วยเรื่องของสุขภาพ ซึ่งเนื้อหาบางส่วนที่นำมาจากเพจ ถ้าจะให้ดีควรได้มีการถอดเทป หรือมีโอกาสรับฟังจากปากท่านโดยตรง เพราะเนื้อหาจากเพจอาจมีการคลาดเคลื่อนทางภาษาและความหมายเพื่อเป็นการแนะนำสำหรับผู้วิจารณ์ทั่วไปที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงพระพุทธศาสนาจะมีความรู้เกี่ยวกับท่านด้วย ก็จะทำให้หนังสือมีความสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *การแพทย์แนวพุทธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). นครปฐม : วัดญาณ เวศวัน.
- พระอธิการไพศาล กิตติภทฺโท, (2545). *"การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย"*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2547). *การสาธารณสุขทั่วไป*. หน่วยที่ 1. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.